

A TÖRTÉNELEM NEMTUDÁSA IS TÖRTÉNELEM

Félrenézni. Nem látni a bélyeges sereg, 16 000 kolozsvári vonulását a gettó felé. Nem hinni, hogy valahol a marhavagonból kizuhanó embermassza egyedekre bomlik, és rend várja őket, fűrgé vezényszavak, schnell, schnell, barakkok, emeletes priccsek, rabruha, fürdő, gázkamra, krematórium. Akit odaszántak, nem tudta, hova utazik oly engedelmesen, pedig megmondta Radnóti: *Járkálj csak, halálraitélt*. Aki odaszánta őket, utólag nem tudja mit cselekedett, csak a parancsot tudja, a parancs jött, és végrehajtatott. Aki beköltözött a kiürült lakásokba, nem tudta, kinek az ágyában alszik, kinek az asztalánál ül, kinek a ruhájába öltözteti gyerekét. Hova lett az a család? Hova lettek a katonák?

Hova lettek a civilek?

Senki nem tudott semmit.

A fényképeken nemzedékek válnak láthatóvá, amint töprengenek vagy mosolyognak, szülők, nagyszülők, gyerekek, unokák, aggastyántól szerelmespárig és csecsemőig, születésnapot, esküvőt – jövőt ünnepel a család így együtt; hagyományba – múltba kapaszkodik reménykedve, és mindenki a legjobb ruhájában feszít. Aztán újabb hétköznapiak következnek, azok nem látszanak a képeken, mert ki-ki visszatért a szokott helyére, műhelybe, irodába, rendelőbe, amíg a törvények egyáltalán engedték, hogy folytatódjék a mindennapi rutinja. Közben a rádióból – amíg nem kellett beszolgáltatni – hihetetlen hírek fenyegették ezt a szép asszonyt itt a képen, a kipás öregurat, a bámész kisdedet. Kinek az élete ez? Kinek a halála?

Senki nem tud semmit.

Privát történelem ez az arcképcsarnok. Ezek az arcok az erdélyi zsidó középosztályról szólnak, a XX. század első évtizedeitől 1944-ig. Konzolidált jólétről tanúskodnak a fotók. Polgári öntudatról, arról a bizonyosságáról az ábrázolt személyeknek, családoknak, hogy minden zavaró jel ellenére stabil társadalomban élnek. Jogállamban. Közben aztán születtek olyan törvények, amelyek megengedték, hogy a rablás és a gyilkosság legális legyen. Ami megtörténhet, az meg is történik. Van, aki ezt nevezi történelemnek.

Mi már az utókor örökké fölüenyés mindentudásával elmondhatjuk, hogy családok biztonságérzet volt ez a fényképeken látható. Az idő vészés mozgását kevesen látták. De amit ezeken a fényképeken most látunk, az az utólag boldog békeidőknek nevezett korszak egy-egy pillanata.

A fotó letartóztatott pillanat – írja Susan Sontag. Foglyul ejtett idő, nem mozdulhat többé, úgy marad. Megörökíti a mulandóságot, elhitei a pillanattal, hogy örökké tart.

Ami közös ezeken a fotókon, az a reprezentáció szándéka, jellegzetesen polgári

törekvés. Siker és harmónia – vagy legalábbis annak a látszata. És ezt a sikert, ezt a harmóniát, ezt a boldog látszatot fel kell mutatni, örökséggé és tanulsággá kell tenni az utódok számára: Látjátok, mit lehet elérni értelemmel és szorgalommal? Iparkodjatok! Ezen az üzeneten túl a különbségek, az egyéni sorsok lenyomata látszik az arcokon és a személyek egymás közötti viszonylatában. Konvencionális, ahogy a fényképész beállítja, és őszinte, igazi, spontán, ahogy a fotografált személy értelmezi a pillanatot. Mert nagyon eltérő módon élnek és gondolkoznak e némajátéksorozat szereplői! Korszakok különíthetők el, nemcsak az évtizedek változó divatja szerint, ruhaszabás, hajviselet, nők és férfiak illendőnek előírt-elfogadott testtartása szerint, hanem mint a zsidó ember, a zsidó asszony, mint személy, mint a társadalom tagja, mint hagyományok által szabályozott életű egyén és mint modern ember, időben változó és helyhez igazodó, helyzete és életformája szerint. A fénykép tanú. A fényképen a magánélet történelmi dokumentum. A fénykép az egyén nyoma a világban: látható nyom. Ez a kettős funkció határozza meg e 150 fotó értékét számunkra, akik utókoruk vagyunk, örökösök, túlélők és idegenek. Báméskodók, akik rég meghaltak életét fürkészik, büntudattal vagy anélkül. Együttérzéssel vagy közönyösen. Ezek az életek megszóllítanak minket. Szinte minden fotó túléli azt, akiről készült, hiszen ez a rendeltetése, a holt anyag fölénye az élővel, a halandóval szemben, a tárgy fölénye az emberrel szemben. Ehhez tesznek hozzá valami nagyon lényegeset a modellek halálának körülményei.

A történelem tudása nem büszkeség vagy szégyen, hanem felelősség. Ezért nehezen vállalható. Ahol van felelősségtudat, ott a lelkiismeret sem alszik sokáig. Felébreszti az idő. Remélhető, hogy nem túl későn.